

НАПРЯМ 2. ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Білецька В.В.

аспірант кафедри філософії
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка
м. Полтава, Україна

ІВАН МІРЧУК – ДОСЛІДНИК УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОСТІ

Спадщина видатного українського мислителя І. Мірчука настільки багатогранна та різноманітна, що охопити її в межах однієї розвідки не видається можливим, оскільки тематика його наукових розвідок просто вражає. До кола наукових зацікавлень автора входили: історія, педагогіка, філософія, історія літератури та культури. Однак особливе місце у творчих здобутках І. Мірчука належить філософській проблематиці. Але і тут помітним є вплив широкого світогляду вченого на вибір сфери філософських інтересів. В університетські роки І. Мірчук захоплювався філософією І. Канта (особливо його цікавила проблема простору у спадщині німецького філософа), пізніше наукова увага була спрямована на проблеми аксіології та етики, результатом чого стали праці «Історія грецької етики». Вже у цих працях виразно звучить проблематика зв'язку між поодинокими елементами загально філософічного світогляду, що склала основи для подальших досліджень у цьому напрямку та привела вченого до головної проблеми його філософських шукань-проблеми національного світогляду як вияву національної духовності.

І. Мірчук вважається одним із перших філософів, хто встановив стійкий взаємозв'язок між духовними особливостями народу, його ментальністю зі специфікою філософської думки конкретного мислителя, а також розкрив характерні риси національної української філософської думки. Але це сталося не відразу. Щоб підійти до вивчення цієї проблематики необхідна була відповідна підготовка. Шлях до філософічного вивчення українського світогляду, а відтак і української духовності, пролягав через розуміння особливостей слов'янської духовності та вивчення слов'янської філософії як вияву загальнослов'янської духовності загалом.

Метою розвідки є аналіз філософської спадщини І. Мірчука у контексті дослідження ним специфіки української духовності.

У цьому аспекті необхідно спочатку встановити, що вкладає у поняття «духовності» сам вчений. За висловом відомого мислителя, філософа, дослідника спадщини І. Мірчука О. Кульчицького «поняття духовності є рівнозначне поняттям «об'єктивного духу народу», що ним послуговувалися особливо філософи німецького ідеалізму - Гегель, Фіхте і Шелінг» [1, с. 1166].

Вперше ідея про існування спільних основ слов'янської духовності отримала завершеного вигляду у доповіді «Про слов'янську філософію. Спроба характеристики» [4], що була представлена І. Мірчуком на пленарному засіданні Конгресу слов'янських філософів у Варшаві (1927 р.). У ній автор намагався сформулювати загальне поняття слов'янської філософії на основі існування спільних цінностей і особливостей філософських пошуків слов'янських народів. Завдячуючи наявності цих основ культурна сфера слов'янства становить цілісність. На фоні поняття слов'янської філософії у доповіді звучать проблеми, що стосуються специфіки національних філософій народів слов'ян.

Це дає підстави стверджувати, що зацікавленість мислителя слов'янською духовністю стала підґрунтям для вивчення специфіки духовності окремих народів, зокрема і українського.

Характеристика слов'янської філософії, що допомогла перейти І. Мірчуку до проблематики української духовності, зводиться до наступних рис. По- перше, І. Мірчук робить висновок, що духовна енергія у слов'ян

має не вертикальний, а горизонтальний напрям поширення. Філософічні потенції знаходять свій вияв не в думках окремих мислителів, а розходяться серед широких народних мас. Виявом цього є наявність філософських елементів у творчості письменників, поетів, громадських діячів (Т. Масарика, Л. Толстого, Ф. Достоєвського, Красінського тощо). По-друге, для філософії слов'янських народів характерною є схильність до конкретизування, прагнення до реалізації теорії в практику. Наслідком цього є несприйняття абстрактних теоретичних конструктів та ідей, що найчастіше призводить до надання пріоритетності емоційно-інтуїтивним методам пізнання у філософських дослідженнях. По- третє, такий тісний зв'язок філософії з життям у слов'ян провокує постійне перетворення філософії у релігію, що надає філософії релігійного характеру через близькість релігії до життя. Поєднуючись із попередніми рисами таке релігійне забарвлення часто призводить до містицизму, що у слов'ян найчастіше виражається у формі месіанізму. Остання ідея знаходить своє вираження у праці І. Мірчука, присвяченій месіанізму слов'ян [3], а також у працях, що стосуються філософії Т.Масарика [6], Г. Сковороди [2] тощо.

Окреслюючи спільний фон і усуваючи відмінності у філософському мисленні окремих слов'янських народів, І.Мірчук мав на меті більш рельєфно продемонструвати особливості української духовності. Про це він говорив в одній зі своїх праць, зазначивши, що «усі ці реферати в обсягу слов'янської філософії були лиш підготовчою роботою, що її треба було конче зробити, щоб дістати те загальне тло, на якому ясніше мусять виступити специфічні прикмети української душі, ті головні частини національного світогляду українців» [5, с. 87].

Проблемам особливостей української духовності, що бачилася ним через призму українського світовідчуття та світосприйняття, І. Мірчук присвятив низку праць, зокрема «Світогляд українського народу: спроба характеристики» [5], «Толстой і Сковорода – два національні типи» [7], «Г. Сковорода, Замітки до історії української культури» [2] тощо. Українську філософію, як і чеську, польську, російську, він вважав філософією життя, бо її мета – це пошук життєвої правди, суть якої не знаходить вираження в чистих абстракціях, а прагне виявитися практично у чуттєво-релігійному житті, у поясненні світових подій.

Основною рисою української духовності, що певним чином впливала на інші характеристики, І. Мірчук називає тісний внутрішній зв'язок українця із землею, на якій він проживає. Тим самим мислитель формує модель відносин людини з природою. Зважаючи на особливості існування системи «людина-природа» у тодішньому світі та релігії модерної історичної епохи І. Мірчук засуджує антагонізм між внутрішнім та зовнішнім світом, між суб'єктом і об'єктом, між природою і людиною, завданням якої була перемога, приборкання природи, а не її повне розуміння. Філософ говорить про особливу місію українців у гармонізації цих відносин як основи для подальшого розвитку культури, бо антеїзм є характерною особливістю української душі.

Наступною рисою української духовності І. Мірчук називає схильність до ідеалізації дійсності, але не в значенні заперечення реальності, а в сенсі віри у ідеал, можливість перетворення дійсності в кращу форму. Яскраво ця риса прослідковується у творчості І. Франка, М. Костомарова, М. Грушевського.

Ще однією рисою духовності українців, що пов'язує її із західноєвропейським світоглядом, І. Мірчук називає персоналізм. Ця особливість, наголошує мислитель, різко відрізняє український стиль мислення, в тому числі і філософський, від російського. Прикладом вияву цієї характеристики є життя козаків - вільне та незалежне. Такий стиль життя зробив можливим формування добровільних товариств - громад, де кожен позиціонував себе незалежним, самостійним господарем, а обов'язки щодо громади не виходили за межі необхідних для спільної безпеки і добробуту кожного.

Ключове, центральне місце в характеристиці української духовності мислителя посідає чуттєво-

емоційне сприйняття світу, що автор називає прафункцією серця. Ця специфіка спиралася на дослідження І. Мірчуком творчості П. Юркевича і Г. Сковороди. Прафункція серця стала джерелом іншої риси духовності - глибокої релігійності, що притаманна для всіх слов'янських народів, але в українців знайшла своє вираження у релігійній терпимості до інших.

Характерною для українців мислитель називає ідею месіанізму, що є загальним явищем для усього слов'янського світу. Цю особливість духовності І. Мірчук аналізує у праці «Месіанізм В. Липинського» [6], прослідковуючи усі форми месіанізму українців від періоду Київської Русі до появи «Книги Буття українського народу». Зазначаючи, що «месіанізм є формою любові до ближнього, перенесеної із сфери індивідуальних взаємовідносин на великі маси народів» [6, с. 348] - автор пише, цитуючи В. Липинського: «досконалий синтез Сходу і Заходу» [6, с. 350] - це коротка формула, під якою він узагальнює українську месіаністичну ідею. За нею Україна та українці виступають у якості посередників між духовним світом Сходу та Заходу.

Ідею месіанізму українців у структурі об'єктивного духу української нації І. Мірчук завершує включенням української духовності у світову перспективу розвитку людства, що за висловом О. Кульчицького стала «кристалізаційною віссю творчості філософа» [1, с. 1171].

Таким чином, головною проблемою філософських пошуків І. Мірчука стала проблема виявлення української духовності, вивчення її особливостей та специфіки. Для вирішення цього завдання філософ обрав дедуктивний метод філософського мислення, що полягав у русі думки від загального до конкретного. Реалізацію цієї методики ми бачимо у тому, що І. Мірчук почав вивчення об'єктивного духу українського народу із вивчення особливостей філософії слов'янської народів. Виявлення спільних засад філософствування дозволило більш ґрунтовно підійти до вивчення головної проблеми. Для кращого теоретичного пізнання специфіки українського духу, філософ вдавався до відокремлення, інколи протиставлення української духовності із духовністю інших народів, але він завжди визначав її як складову частину слов'янського духовного світу, наголошуючи при цьому на важливій ролі України як посередниці між духовністю Сходу та Заходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кульчицький О. Професор Іван Мірчук - філософ української духовності / О. Кульчицький // Визвольний шлях. - 1956. - № 10. - С. 1165-1171.
2. Мірчук І. Г. С. Сковорода. Замітки до історії української культури. / І. Мірчук. - Прага: Укр. істор.- Філ. Тов., 1925. - 27 с.
3. Мірчук І. Месіанізм В. Липинського / І. Мірчук // Філософські студії / [За ред. М. Шафовала та Р. Яремка]. - Мюнхен, 2006. - С. 345-354.
4. Мірчук І. Про слов'янську філософію. Спроба характеристики [пер. з пол. С. Іваник] / І. Мірчук // Sententiae XXV. - 2011. - № 2. - С. 177-193.
5. Мірчук І. Світогляд українського народу. Спроба характеристики / І. Мірчук // Генеза. - 1994. - № 87. - С. 87-96.
6. Мірчук І. Філософ Масарик / І. Мірчук // Філософські студії / [За ред. М. Шафовала та Р. Яремка]. - Мюнхен, 2006. - С. 337-344.